

Examen VWO

2014

tijdvak 2
dinsdag 17 juni
13.30 - 16.30 uur

filosofie

Dit examen bestaat uit 17 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 47 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Hebben kinderen een vrije wil?

De begrippen 'vrije wil' en 'zelfcontrole' worden vaak in één adem genoemd. De gedachte is dat als je beschikt over een vrije wil, je jezelf onder controle kunt houden. Volwassenen zouden zich normaal gesproken moeten kunnen beheersen, van jong volwassenen wordt zelfcontrole al minder verwacht en kleine kinderen hebben dit doorgaans nog nauwelijks. Zelfcontrole groeit, als het goed is, door de jaren heen. Vervolgens zou je kunnen zeggen dat ook de vrije wil, begrepen als zelfcontrole, nog afwezig is bij kleine kinderen en geleidelijk door de jaren heen toeneemt.

Dit blijkt ook uit de zogenaamde 'marshmallow-test':

tekst 1

Een kind van drie, vier of vijf jaar oud zit op een stoel aan een tafel. Een onderzoeker zet een schoteltje voor het kind neer waarop een lekkere marshmallow ligt. Het kind mag de marshmallow opeten, maar mag hem ook laten liggen gedurende de tijd dat de onderzoeker buiten de kamer even iets anders gaat doen. Als de marshmallow er nog ligt als de onderzoeker terugkomt, dan krijgt het kind er nog een marshmallow bij en mag hij ze allebei opeten.

Zo'n test levert allerlei verbanden op. Kinderen van drie blijken bijvoorbeeld niet in staat te wachten op die tweede beloofde marshmallow, terwijl kinderen van vijf dat veel beter kunnen. Het aantal marshmallows dat een kind uiteindelijk te eten krijgt, is afhankelijk van de leeftijd van het kind.

naar: Jan Bransen, Ik wil mezelf kunnen zijn! Zelfcontrole in de gedragswetenschappen, in: Maureen Sie en anderen, Hoezo vrije wil?

De filosoof Augustinus vertelt in zijn boek *Belijdenissen* over een gebeurtenis in zijn kindertijd toen hij de drang voelde om peren te stelen. Hij was ongeveer acht jaar:

tekst 2

Niet ver van onze wijngaard stond een perenboom die vol hing met vruchten. Ik en nog een paar kwajongens kwamen op het idee de peren uit de boom te schudden en mee te nemen. Laat op een avond gingen we erheen en stalen al het fruit dat we konden dragen en niet om er onze maag mee te vullen. We aten er misschien wel een paar op, maar de rest gooiden we voor de varkens. Het ware genot zat 'm in het feit dat we iets deden wat niet mocht. Ik deed kwaad om niets, zonder enige andere reden dan om het kwaad doen zelf. Ik genoot van de zonde, niet van datgene waarom ik de zonde had begaan, maar van de zonde zelf.

bron: Augustinus, Belijdenissen

Augustinus introduceert onder andere naar aanleiding van deze gebeurtenis het begrip 'wil'. De introductie kan ook als kritiek gezien worden op Socrates' opvatting van verkeerd menselijk handelen.

2p 1 Leg uit waarom Augustinus naar aanleiding van de gebeurtenis in tekst 2 het begrip 'wil' kan introduceren.

Beargumenteer vervolgens waarom zijn uitleg van het begrip 'wil' gezien kan worden als kritiek op Socrates' opvatting over verkeerd menselijk handelen.

In tekst 2 vertelt Augustinus over het stelen van peren toen hij acht jaar oud was.

De filosoof John Martin Fischer legt in zijn werk een verband tussen zelfcontrole en vrije wil. Hij introduceert drie vormen van controle die herkenbaar zijn in de 'marshmallow-test' in tekst 1 en in tekst 2.

3p 2 Beargumenteer per vorm van controle of deze volgens Fischer bij een kind van drie jaar en bij Augustinus op 8-jarige leeftijd aanwezig is. Gebruik in je antwoord zowel tekst 1 als tekst 2.

De marshmallow-test en het verhaal van Augustinus worden betekenisloos wanneer we door de ogen van Tom Watkins kijken. Tom zou nooit een marshmallow eten en peren zijn voor hem niet iets om te stelen, want die kan hij de hele dag al eten. Tom eet alleen rauw voedsel: noten, zaden, groenten (ongekookt en niet gebakken) en fruit.

Twee documentaires, *Rauw* en *Rauwer*, gaan over het leven en vooral over de eetgewoontes van Tom en zijn moeder Francis. In de eerste documentaire is Tom elf jaar en eet dan al vanaf zijn vijfde geen zuivel, vlees, vis, brood of suiker. Tom is het eerste en enige kind in Nederland (voor zover bekend) dat alleen rauw voedsel eet.

In de vervolgd documentaire op *Rauw*, *Rauwer* uit 2012, zien we wat er is gebeurd na *Rauw*. Tom is in *Rauwer* vijftien jaar en zijn groei blijft achter bij die van leeftijdsgenoten. Hij gaat niet meer naar school, omdat hij daar volgens zijn moeder Francis in een omgeving komt waarin ongezond eten de norm is.

Ook de vader en broer van Tom, die in Engeland wonen, komen in beeld. De broer van Tom is bij zijn vader gaan wonen, omdat hij van Francis rauw moest eten en dit niet wilde. Artsen zijn bezorgd over het effect dat Toms dieet op zijn hersenen en botten kan hebben. Zijn groeicurve is volgens hen te vergelijken met een ondervoed kind dat in Afrika leeft. De artsen hebben aangifte van kindermishandeling gedaan en Tom moet misschien uit huis geplaatst worden. Francis vecht deze beslissing aan en als de zaak voorkomt, vraagt de rechter aan Tom of Tom zelf rauw wil eten:

tekst 3

Rechter: Een tijd lang volg je al een zeer streng dieet. Niks mag gekookt worden. Vind je dat lekker?

Tom: Ja, ik voel me er ook wel lekker bij.

Rechter: Je voelt je er ook wel lekker bij ... Als je soms zin hebt in een frietje of een lekkere kroket neem je dat dan?

Tom: Soms wel, soms niet.

Rechter: En wat vindt je moeder daarvan? Weet ie dat?

Tom: Nou ze wordt er niet boos om, maar ...

Rechter: Maar het is niet zo dat ze je een pak slaag geeft of naar bed stuurt als je dat gedaan hebt?

Tom: (lachend) Nee

Rechter: En als je nou tegen je moeder zou zeggen: ik heb nou genoeg van dat rauwe voedsel ik wil nou eens wat anders ... Wat denk je dan dat er zou gebeuren?

Tom: Weet ik niet echt precies. Maar mijn moeder zegt wel: als je niet meer rauw wil eten, moet je het gewoon zeggen. Dan kan dat.

bron: Anneloek Sollaart, Documentaire 'Rauwer'

Op de vraag of Tom zelf kiest voor het rauwe eten, zegt Tom vervolgens 'ja'. Toch zou je kunnen twifelen of Tom uit vrije wil voor rauw eten kiest. De compatibilist David Hume zou geen moeite hebben met het beoordelen van het geval van Tom. Hume denkt dat vrijheid en noodzakelijkheid niet strijdig met elkaar zijn. Hume geeft ook een duidelijke situatie weer van iemand die niet vrij is. Het is de vraag of Toms geval een voorbeeld is van een dergelijke situatie.

2p **3** Zou Tom volgens Hume vrij zijn?

Beargumenteer je antwoord aan de hand van Humes opvatting over het samengaan van vrijheid en noodzakelijkheid en aan de hand van een situatie waarin iemand volgens Hume niet vrij is.

Gebruik hiervoor tekst 3 en de inleiding op tekst 3.

Na de eerste documentaire *Rauw* komen Francis en Tom bij het programma *De Wereld Draait Door*. De tafelheer die avond, Hugo Borst, vindt dat de moeder onverantwoordelijk met Tom omgaat. Hij zegt dat het prima is als Francis met haar eigen lichaam zo wil omgaan, maar dat zij ook de verantwoordelijkheid heeft over een kind. Borst zegt verontwaardigd dat hij van mening is dat haar het ouderschap moest worden ontnomen.

Ook in veel reacties op internet op de documentaire wordt Francis als moeder beschuldigd van onverantwoord gedrag.

De filosoof Peter Strawson is een compatibilist en hij zou hebben kunnen zeggen dat Francis verantwoordelijk kan worden gehouden voor wat ze doet, maar Tom niet.

- 2p 4 Beargumenteer waarom in de visie van Strawson Tom niet verantwoordelijk kan worden gehouden voor zijn eetgedrag, maar zijn moeder Francis wel.

De filosoof Charles Taylor biedt een andere invalshoek op de vraag of Tom een vrije wil heeft. Zelfcontrole is als voorwaarde voor het hebben van een vrije wil niet genoeg volgens Taylor. Het is volgens hem beter om je af te vragen waarop die zelfcontrole gebaseerd is en vrije wil op te vatten als zelfverwerkelijking in plaats van zelfcontrole.

- 3p 5 Zou Taylor van mening zijn dat Tom uit vrije wil voor rauw eten kiest? Beargumenteer je antwoord aan de hand van de begrippen zwakke en sterke zelfevaluatie en gebruik daarbij tekst 3. Beargumenteer vervolgens waarom Fischers idee van besturingscontrole als voorwaarde voor verantwoordelijkheid volgens Taylor tekort zou schieten voor een volledige definitie van verantwoordelijkheid.

Volgens artsen zal Tom als hij alleen maar rauw blijft eten ongeveer twaalf centimeter inleveren op zijn lengte. Francis wordt daarom geadviseerd om vis of vlees aan zijn dieet toe te voegen om nog misschien een paar centimeter lengte te winnen, maar Francis weigert dit. Francis en Tom komen bij de talkshow *Pauw en Witteman*.

Tijdens het interview met Tom en Francis mengen ook andere gasten zich in het gesprek, onder wie de zwemcoach Jacco Verhaeren. Interviewer Jeroen Pauw vraagt aan Francis of het niet een goed idee is om naar mensen te luisteren die er verstand van hebben, te weten de dokters in het ziekenhuis. Francis antwoordt hem het volgende:

tekst 4

Zal ik het heel cru stellen? Ik denk dat doktoren geen flauw benul hebben waar ze het over hebben. Ze gaan volkomen verkeerd hun studie in. Allemaal gebaseerd op de leer van Pasteur. Die stelde een aantal eeuwen geleden dat bacteriën het lichaam binnenkomen en daar ziekten veroorzaken.

In diezelfde tijd was er een man Antoine Béchamp die zei: “nee, het ligt niet aan de bacteriën, het ligt aan het bloed. Als het bloed alkalisch is, dan kunnen de bacteriën binnenkomen wat ze willen, maar dan hebben ze geen kans.”

Jacco Verhaeren reageert op Francis:

U baseert zich op uw eigen ervaringen, maar er is een heel groot verschil tussen u en een kind in de groei. Tom komt in vet oplosbare vitamines tekort als hij geen vet binnenkrijgt, en de theorieën over enerzijds Pasteur en anderzijds alkalisch bloed zijn gewoon onzin, dus u baseert zich op dingen die niet waar zijn.

bron: uitzending Pauw en Witteman, 18 december 2012

De discussie waar Francis over spreekt, is de discussie uit de negentiende eeuw tussen Antoine Béchamp en Louis Pasteur over de vraag hoe het kan dat mensen ziek worden. Pasteur stelde dat bacteriën het bloed binnendringen en dat daardoor iemand ziek wordt, maar Béchamp dacht dat als je eigen bloed de juiste zuurtegraad had, de kans op ziek worden heel klein zou zijn.

Volgens reguliere artsen is de theorie van Pasteur de juiste, maar volgens een kleine groep homeopaten is de theorie van Béchamp ten onrechte vergeten. Eén van de overtuigingen van deze homeopaten is, dat het lichaam van nature goed is en vooral door de verkeerde eetgewoonten in onze westerse samenleving uit balans raakt.

Op de achtergrond van moeder Francis' antwoord in de uitzending van *Pauw en Witteman* spelen haar overtuigingen over hoe wetenschap werkt. De wetenschapsfilosofen Karl Popper en Thomas Kuhn hebben tegengestelde opvattingen over hoe wetenschap te werk gaat en Francis opvatting sluit aan bij één van hen.

3p **6** Sluit Francis' opvatting aan bij Popper's visie op wetenschap of bij Kuhns visie op wetenschap?

Geef een beargumenteerde afweging van de theorieën van Popper en Kuhn en gebruik daarbij tekst 4 en de inleiding op deze vraag.

Opgave 2 Doen wat je denkt

Dat had je gedacht! is de titel van het boek dat hoogleraar cognitiefilosofie Marc Slors in 2012 uitbracht. Hij levert in dit boek een bijdrage aan het debat dat al enige jaren woedt tussen hersenwetenschappers en filosofen. Het is het debat over de vraag of de vrije wil nu wel of niet bestaat. Slors' opvatting is dat de resultaten van hersenonderzoek helemaal niet tegenover onze alledaagse ervaring van onszelf en de vrije wil staan. Hersenwetenschap verandert weliswaar ons inzicht in bijvoorbeeld bewustzijn, besluitvorming en wilsbekwaamheid, maar – stelt Slors – hersenwetenschap zegt zo goed als niets over de vrije wil. Sommige van de door Slors aangehaalde hersenwetenschappers die de vrije wil verwerpen, doen dat op grond van experimenten die door Benjamin Libet in de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn uitgevoerd. Eén van deze hersenwetenschappers is Dick Swaab.

2p 7 Waarom verwerpt Swaab op grond van de experimenten van Libet het bestaan van een vrije wil?

Gebruik in je antwoord een uitleg van het verband tussen Libets experiment en vrije wil als bewuste aansturing.

Libet trok uit zijn experiment de conclusie dat 'vrij niet-willen' wél mogelijk is. Hij gebruikte hiervoor de aanduiding 'vetorecht'.

Volgens Slors is het inconsistent om te concluderen dat de vrije wil niet bestaat en toch van de mogelijkheid van vrij niet-willen uit te gaan.

Ook de filosoof Daniël Dennett heeft kritiek op de conclusies die worden getrokken uit de experimenten van Libet.

2p 8 Leg uit welke kritiek Dennett heeft op conclusies uit Libets experiment.

Beargumenteer vervolgens waarom de conclusie van Libet dat we beschikken over vetorecht op basis van zijn eigen experiment inconsistent kan worden genoemd.

In de inleiding van zijn boek *Dat had je gedacht!* haalt Slors een bekende anekdote aan om zijn standpunt duidelijk te maken dat hersenwetenschap niets over de vrije wil zegt.

tekst 5

Een bioloog heeft bij wijze van experiment een spin, Edwin, getraind om bevelen op te volgen. Als de bioloog roept “lopen Edwin!” gaat Edwin lopen. De bioloog besluit na te gaan wat het effect op Edwin is als hij hem telkens twee pootjes uittrekt. (...)

Edwin blijkt steeds tot zijn gebruikelijke dressuur geneigd te zijn, al gaat dat steeds moeizamer. De laatste twee pootjes van Edwin verdwijnen. Daar ligt hij als een pootloos rompje. “Lopen Edwin!” roept de bioloog. (...)

Wanneer er niets gebeurt, concludeert de bioloog in zijn rapport: Als een spin alle acht de poten worden uitgetrokken, wordt hij doof.

bron: Marc Slors, Dat had je gedacht!, 2012

Volgens Slors lijken hersenwetenschappers die concluderen dat de vrije wil niet bestaat op de bioloog in deze anekdote die ten onrechte een causaal verband veronderstelt tussen het ontbreken van de pootjes en de doofheid van de spin.

Hersenwetenschappers hebben aangetoond dat we veel meer op de automatische piloot handelen dan we zelf denken. Dit vraagt volgens Slors weliswaar om een bijstelling van ons zelfbeeld, maar heeft volgens hem even weinig te maken met de vrije wil als de veronderstelde doofheid van de spin Edwin met het ontbreken van zijn pootjes.

Om aan bovenstaande begripsverwarring rondom ‘vrije wil’ een einde te maken, zou een definitie van ‘vrije wil’ kunnen worden opgesteld.

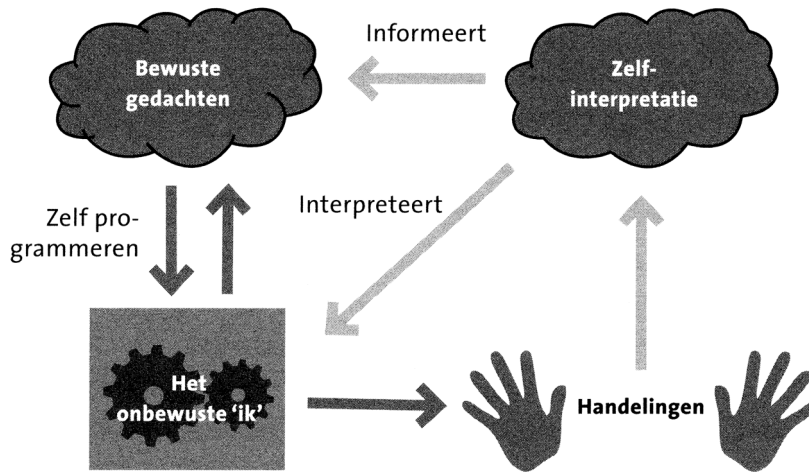
Slors denkt dat er een vrije wil kan bestaan.

- 3p 9 Geef een definitie van vrije wil die de opvatting van Slors ondersteunt. Beargumenteer aan de hand van jouw definitie en de principes van ultieme oorzaak en alternatieve mogelijkheden dat een vrije wil mogelijk is.

Volgens Slors wordt ons gedrag inderdaad aangestuurd door onbewuste processen, maar door middel van zelfinterpretatie en bewuste voornemens kunnen we volgens hem wel degelijk invloed uitoefenen op ons eigen onbewust aangestuurde gedrag.

Hij vergelijkt ons bewuste ik daarom liever met een navigatiesysteem in de auto, bijvoorbeeld de TomTom, en ons onbewuste ik met de bestuurder van de auto.

Op de volgende bladzijde staat een schematische weergave van ‘het zelf’ volgens Slors.

De filosoof Charles Taylor maakt in zijn filosofie over 'het zelf' gebruik van de term 'herevaluatie' en, net als Slors, van de term 'zelfinterpretatie'.

- 4p 10 Geef een overeenkomst en een verschil tussen 'zelfinterpretatie' volgens de filosofie van Taylor en 'zelfinterpretatie' volgens het schema van Slors. Beargumenteer je antwoord aan de hand van een uitleg van de begrippen 'herevaluatie' en 'conception of the self'.

In zijn boek verwijst Slors naar hersenwetenschapper Victor Lamme en naar experimenten met split-brain-patiënten, mensen bij wie communicatie tussen de twee hersenhelften onmogelijk is geworden. Op basis van onderzoeken zoals met Joe uit onderstaande tekst 6 concludeert Lamme dat onze hersenen een soort kwebbeldoos zijn. Onze hersenen proberen altijd een verhaal te verzinnen over wat we aan het doen zijn, zoals een kwebbeldoos dat zou doen.

tekst 6

Lamme vergelijkt het bewustzijn met een kwebbeldoos in ons hoofd die het nodig vindt om commentaar te leveren bij alles wat we – onbewust – doen. Wanneer we ons bewust zijn of worden van de motieven van ons handelen, vertellen we eigenlijk een verhaal over onszelf. Dit blijkt bijvoorbeeld uit experimenten met *split-brain-patiënten*, waarbij communicatie tussen de twee hersenhelften onmogelijk is geworden.

Wanneer in de ene helft van het visuele veld van split-brain-patiënt Joe een bordje gehouden wordt met daarop het commando 'loop!', staat Joe op en begint te lopen.

Als hem gevraagd wordt waarom hij opstaat geeft de hersenhelft die het bordje niet gezien heeft, antwoord. Ondanks het feit dat hij het antwoord niet kan weten, geeft hij toch een reden: "Omdat ik even een glaasje water wil halen."

naar: Marc Slors, Dat had je gedacht!, 2012

We proberen volgens Lamme achteraf een rationele rechtvaardiging voor ons gedrag te geven, terwijl experimenten met split-brain-patiënten ons zouden laten zien dat we eigenlijk altijd maar wat verzinnen, zonder dat we dat in de gaten hebben.

Ook de filosoof John Gray baseert zijn opvattingen op modern wetenschappelijk onderzoek.

- 3p **11** Leg uit wat de uitkomsten van modern psychologisch onderzoek volgens Gray betekenen voor de rationaliteit van keuzes.

Beargumenteer met behulp van Gray met welk standpunt jij het eens bent: is het bewustzijn te vergelijken met een kwebbeldoos zoals Lamme dat doet, of is het bewustzijn te vergelijken met een navigatiesysteem zoals Slors dat doet? Beargumenteer je antwoord voor beide standpunten.

Hersenwetenschap heeft volgens Slors aangetoond dat ons bewustzijn in grote mate gedetermineerd is. Maar vrije wil heeft volgens hem meer met onze eigenheid dan met ons bewustzijn te maken. Handelingen zijn volgens Slors vrij als we kunnen uitleggen waarom we doen wat we doen op een manier die aansluit bij onze identiteit: een handeling moet passen bij de waarden, wensen en overtuigingen die je hebt.

De filosoof John Stuart Mill legt ook een verband tussen vrije wil en identiteit.

- 2p **12** Leg uit of de opvatting van Mill dat men actief betrokken moet zijn op de vorming van het eigen karakter in het schema van Slors te herkennen is. Beargumenteer vervolgens of Slors zich op de filosofie van Mill kan beroepen om te onderbouwen wat hij onder 'het zelf' verstaat.

Opgave 3 Roken en vrije wil

In 1974 is de Stichting Volksgezondheid en Roken – Stivoro – opgericht. Stivoro is een onafhankelijk expertisecentrum voor tabakspreventie. Het ideaal van deze stichting is een rookvrije toekomst.

Een deel van hun site was tot begin 2013 speciaal op jongeren gericht, daar stond de volgende tekst:

tekst 7

Verslaafd met lichaam en geest.

Verslaafd zijn betekent dat je niet meer zonder iets kan. Je bent niet vrij. Je bent een slaaf van bijvoorbeeld computeren, drop, alcohol of roken. Je moet gehoorzamen aan je nieuwe baas: de computer, het flesje bier of de sigaret. Er zijn twee soorten verslavingen: geestelijke en lichamelijke.

Sommige verslavingen zijn alleen geestelijk. Bijvoorbeeld als je verslaafd bent aan computeren. Je bent uren aan het chatten of gamen op internet. Je lichaam kan wel zonder die computer. Je gaat niet trillen als je bij de computer weg bent. Maar je geest is wel verslaafd. Je wilt steeds vaker en langer computeren.

Veel verslavingen zijn geestelijk én lichamelijk. Bijvoorbeeld als je rookt. Iemand die rookt, denkt steeds aan sigaretten. Je verlangt ernaar. Als je geen sigaretten bij je hebt, word je onrustig. Je denkt dat je rustig wordt als je rookt. Je geest is verslaafd aan het roken.

Maar ook je lichaam wil graag die sigaret. Je lichaam is gewend geraakt aan de stoffen die in tabak zitten. Je lichaam wil dat je steeds vaker en steeds meer gaat roken. Als je niet rookt, reageert je lichaam daarop. Je lichaam zeurt om een sigaret. Je gaat bijvoorbeeld trillen, of je krijgt hoofdpijn.

naar: www.stivoro.nl [oldstivoro]

In tekst 7 is het dualistisch mensbeeld van Descartes te herkennen. Zijn dualisme wordt substantiedualisme genoemd.

Eén van de problemen met het substantiedualisme is het zogenaamde interactieprobleem.

- 4p 13 Leg uit dat je in tekst 7 zowel het substantiedualisme als het dualistisch epifenomenalisme kunt herkennen.
Leg vervolgens uit wat het interactieprobleem inhoudt en beargumenteer hoe het epifenomenalisme dit interactieprobleem oplost.

Rond 1945 was het een heel normaal en vriendschappelijk gebaar om een veertienjarige jongen een sigaret te geven met de vraag “rook jij al?”. Bioscopen, bussen, trams en treinen waren voorzien van asbakken. Sportprogramma’s op televisie werden gepresenteerd door een rokende verslaggever. Tot in de jaren ’80 stond er bij de kapper een glaasje sigaretten op tafel. Op lagere en middelbare scholen stonden leraren rokend voor de klas.

Omstreeks 1950 werd door de arts Sir Richard Doll het verband tussen roken en longkanker geconstateerd. In heel Europa kwam op de verpakking van rookwaren de waarschuwing te staan dat roken de gezondheid schaadt. Reclame voor roken werd langzamerhand steeds moeilijker.

In bioscopen en op tv mag er inmiddels geen reclame voor rookwaren meer gemaakt worden. Ook al zijn de marketingmogelijkheden aan banden gelegd, de industrie weet de potentiële rokers wel te bereiken. Omdat de ervaring van de eerste sigaret vaak belangrijk is voor het al dan niet blijven roken, is het voor de industrie belangrijk om die eerste ervaring zo goed mogelijk te laten zijn. Zo smaken sigaretten beter door het toevoegen van menthol. Ook zoete smaken en cacao maken het roker lekkerder, aldus Stivoro. Onderzoek van het RIVM toont aan dat jongeren eerder verslaafd raken dan volwassenen. Hoe eerder een kind begint met roken, hoe groter de kans dat het later verslaafd raakt.

David Hume is een compatibilist. Hij vindt dat mensen een vrije wil hebben, ondanks het feit dat ze gedetermineerd zijn.

- 3p **14** Is volgens Hume zelfverwerkelijking mogelijk door te roken? Geef een argumentatie voor je antwoord.

Je zou de sigarettenindustrie kunnen vergelijken met dokter Black uit het gedachte-experiment van de filosoof Frankfurt. De sigarettenindustrie is in dat geval dokter Black, de roker meneer Jansen. Toch zijn er met betrekking tot de vrije wil belangrijke verschillen tussen rokers en meneer Jansen uit het gedachte-experiment van Frankfurt en tussen de sigarettenindustrie en dokter Black.

- 3p **15** Geef een beschrijving van Frankfurts gedachte-experiment van dokter Black.

Noem vervolgens het verschil in de vergelijking tussen de sigarettenindustrie en rokers enerzijds en dokter Black en meneer Jansen anderzijds.

Leg dit verschil uit aan de hand van eerste- en tweede-orde verlangens.

Vaak denken mensen dat je beter aan sigaretten dan aan andere drugs verslaafd kunt zijn. De meeste heroïneverslaafden willen geen verslaafde zijn. Tegelijkertijd is het volgens Stivoro bijna net zo moeilijk om met het roken van sigaretten te stoppen als met het gebruik van heroïne.

tekst 8

In tabaksrook zitten veel stoffen, ongeveer 4.000. Van veertig van deze stoffen kun je kanker krijgen. Dat noemen we 'kankerverwekkend'. Eén stof, nicotine, heeft een sterk verslavend effect.

Nicotine geeft een plezierig gevoel in de hersenen. Dit plezierige gevoel zorgt voor een verlangen naar een nieuwe dosis nicotine. Ook het lichaam raakt gewend aan een bepaalde hoeveelheid nicotine in het bloed. Door de afbraak van nicotine krijgt het lichaam elke keer behoefte aan een nieuwe dosis nicotine. Deze twee processen zorgen ervoor dat de roker afhankelijk wordt van sigaretten en verslaafd raakt.

bron: www.stivoro.nl [oldstivoro]

De Franse filosoof Jean-Paul Sartre was een vaste cafébezoeker en rookte veel.

Een bekende uitspraak van Sartre is: 'de mens is niets anders dan wat hij van zichzelf maakt'. Je kunt daarbij echter te kwader trouw zijn (mauvaise foi).

Een roker kiest er zelf voor om te roken, hoewel uit bovenstaande tekst 8 blijkt dat een roker door de nicotine aan sigaretten verslaafd kan raken.

Misschien kun je roken wel zien als een vorm van mauvaise foi.

Frankfurt zou een roker eerder zien als een ongewild verslaafde.

- 3p 16 Wanneer is een roker ongewild verslaafd en wanneer te kwader trouw? Leg in je antwoord uit welke rol het begrip 'ongewild verslaafde' in de filosofie van Frankfurt speelt. Geef hier vervolgens kritiek op met behulp van Sartres uitgangspunten.

Minister Schippers is minister voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Zij is daarnaast lid van de VVD, een politieke partij die zich beroept op politiek-liberale beginselen. Voor liberalen is zelfbeschikkingsrecht een groot goed. In dat opzicht hebben liberalen dezelfde opvatting als de filosoof Immanuel Kant.

In een Kamerdebat waarvan een deel is uitgezonden door het tv-programma *Zembla* legt minister Schippers van volksgezondheid uit waarom zij vindt dat mensen zelf moeten weten of ze wel of niet roken:

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

tekst 9

Keuzevrijheid geldt ook voor de levensstijl van mensen. Zelfbeschikking is een belangrijk recht. Ook ten aanzien van levensstijl. Vrijheid en verantwoordelijkheid is niet voor niets het motto van dit kabinet. De staat is geen nanny. (...)

Als volwassen mensen besluiten, op vrijdagavond, bij hun biertje, een sigaretje op te steken, in een klein café, wie ben ik dan om dat te verbieden? Ik vind dat je daar keuzevrijheid moet geven. Er zijn genoeg alternatieven voor al die mensen die het niet willen. En ik vind dat we met de regelgeving daar zijn doorgeschooten.

bron: Zembla, uitgezonden op 21 oktober 2011

Omdat de helft van alle rokers op het schoolplein leert roken, betoogt Heleen Crul in NRC Handelsblad dat alle schoolpleinen in Nederland rookvrij zouden moeten worden. In haar artikel komt een rector van een school die het plein rookvrij gemaakt heeft aan het woord:

tekst 10

Daar was de grote dag. Rokende leerlingen stonden achter een witte streep op de openbare weg. Wie over de streep gaat, kan rekenen op sancties. Niet makkelijk voor de conciërges, maar inmiddels blijkt het goed te werken. Ik zou het zo weer doen en ik roep elke school op ons voorbeeld te volgen.

bron: NRC Weekend, zaterdag 1 juni & zondag 2 juni 2013

Vrije wil kan gezien worden als een voorwaarde voor verantwoordelijkheid. Voor Kant is de vrije wil een regulatief idee van de praktische rede. De filosoof Derk Pereboom daarentegen gaat ervan uit dat mensen geen vrije wil hebben.

- 3p 17 Leg met behulp van tekst 9 uit dat minister Schippers net als Kant het intelligibele karakter van mensen veronderstelt.
Leg vervolgens uit waarom Kants scheiding tussen de noumenale en de fenomenale wereld volgens Strawson niet nodig is om een vrije wil aan te nemen.
Beargumenteer tot slot dat de rector van de rookvrije school in de ogen van Pereboom rokers hun verantwoordelijkheid ontnemt.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.